

Evolució del marc legislatiu de les escoles de formació de temps lliure a les illes Balears

Mateu Tomàs
Humbert
*Llicenciat en
Pedagogia i diplomad
en Magisteri.
Secretari i cap
d'estudis de l'escola
de lleure del
Centre d'Estudis de
l'Esplai de Palma*

Educació i Cultura
(2004), 17:
175-193

Evolució del marc legislatiu de les escoles de formació de temps lliure a les illes Balears

The Evolution of the Legislative Framework of Leisure Time Training Schools in the Balearic Islands

Mateu Tomàs Humbert

Llicenciat en Pedagogia i diplomat en Magisteri
Secretari i cap d'estudis de l'escola de lleure del
Centre d'Estudis de l'Esplai de Palma

Resumen

Análisis sobre la evolución que se ha producido en materia de legislación relacionada con la formación de educadores de tiempo libre en el ámbito de las Islas Baleares. En una primera parte, se trata la etapa que va desde el final de la época franquista y los principios de la época democrática (década de los años setenta) hasta la llegada de las transferencias, momento en que la legislación dejó de depender del gobierno central y pasó a estar en manos del Gobierno Autónomo de las Islas Baleares. En una segunda parte, se trabaja la evolución posterior que se ha producido en esta legislación desde 1984 hasta la actualidad. Se procura establecer relaciones y comparaciones entre la legislación existente en los diferentes momentos buscando las principales modificaciones así como las razones de las mismas. Se hace especial mención al análisis de las programaciones correspondientes a las titulaciones de monitor y de director de tiempo libre, titulaciones básicas en el ámbito de la formación de los educadores del ocio. Los monitores y directores de tiempo libre han de ser considerados como uno de los principales agentes dentro del ámbito de la educación no formal. Finalmente, se apunta que en la actualidad está abierto un nuevo proceso de cambio legislativo a fin de readaptarse a la realidad actual del ocio.

Summary

This work analyses the evolution of legislation on training trainers in leisure activities and youth work in the Balearic Islands. The first part deals with the period from the end of the Franco regime and the beginning of democracy (the late 1970's) to the period when legislative competences in education were transferred from the Spanish central government to the Balearic Islands Autonomous Government. The second part focuses on the subsequent evolution of legislation which has taken place from 1984 up to the present in the Balearic Islands. The relationships and a comparison of the legislation in these two periods are established, as are the most significant changes made and the reasons behind them. The paper makes special mention of youth group leader qualification programmes, which is the basic certification in the field of leisure educator training. Youth group leaders must be regarded as one of the main agents within the scope of informal education. Lastly, the paper points to the new, flourishing process of change which is reshaping legislation to current realities in leisure time and youth work.

El fet d'escriure aquest article durant el primer trimestre de 2004 té un important sentit, ja que des de fa un temps les escoles de temps lliure de les illes Balears, juntament amb la Direcció General de Joventut del Govern de les Illes Balears, estan dins un procés de revisió de la legislació, per tal de millorar-la i adaptar-la a les condicions actuals del temps lliure infantil i juvenil.

Pens que és interessant per poder entendre aquesta revisió que s'està duent a terme en l'actualitat, tema que pot servir de base per a un proper article, el fet de conèixer com ha estat l'evolució del marc legislatiu, des de la darrera etapa del franquisme fins a principis del segle XXI, veient com l'evolució legislativa ha provocat modificacions, sobretot, en continguts, durada, tipologia de la formació, etc.

L'article es divideix en tres parts, una primera en què es presenta i s'analitza la legislació de finals del govern franquista i de principis de la transició, legislació que tenia un caràcter estatal i depenia del Ministerio de Cultura. A continuació es podrà veure quina va ser la primera legislació que es va publicar després de l'arribada de les transferències, en matèria de joventut, per part del Govern Balear. Finalment, s'analitzarà quines han estat les diverses ampliacions i modificacions que ha sofert, des de mitjans de la dècada dels vuitanta fins a l'actualitat, tota la legislació sobre la formació en el temps lliure a les illes Balears.

Finals del govern franquista i principis de la transició democràtica

La potestat sobre la creació i el seguiment del funcionament de les escoles de formació de temps lliure, en la dècada dels setanta i a principis dels vuitanta, estava en mans de la Direcció General de la Joventut i Promoció Sociocultural del Ministeri de Cultura, encara que l'organisme encarregat de la tramitació de l'expedient de sol·licitud de reconeixement d'una escola de formació de temps lliure era la Delegació Provincial del Ministeri de Cultura.¹

Pel que respecta a la legislació que regia la creació i el funcionament de les escoles de temps lliure, era la següent:

— «Decreto de 20 de julio de 1974, número 2253/74 (Presidencia): CAMPAMENTOS. Organización de campamentos, albergues, centros de vacaciones, colonias y marchas juveniles».²

— «Orden de 25 de noviembre de 1976. (Secretaria General del Movimiento). Condiciones de idoneidad para dirigir campamentos, albergues, colonias y marchas juveniles».³

¹ Carta dirigida per la Delegació Provincial de Ministeri de Cultura de les Balears a Escoltes de Mallorca el 13 de març de 1979; carta de la Secció de Joventut de la Delegació Provincial del Ministeri de Cultura de les Balears dirigida al CEE del 4 de desembre de 1980 que va acompanyada d'una nota amb el títol: «Requisitos a cumplimentar para la iniciación del expediente de reconocimiento oficial de una escuela de aire libre» amb data del 8 d'octubre de 1980. Documents mecanografiats. Arxivador de cartó amb la denominació «Documents importants CEE», a la secretaria del CEE.

² BOE del 15 d'agost de 1974, número 195.

³ BOE del 30 de novembre de 1976, número 287.

— «Resolución conjunta núm. 1/77, sobre la promoción de cursos y reconocimiento de centros, para la titulación de dirigentes de campamentos, albergues, colonias y marchas juveniles».

El decret de 1974 tractava, sobretot, del tema de l'organització d'activitats puntuals de temps lliure com els campaments, les colònies, etc., però és a l'article tercer on es troba un important lligam amb el camp de la formació dels dirigents d'aquestes activitats quan es diu el següent:

«Las actividades enumeradas en el artículo 1º (campamentos, albergues...), serán dirigidas por personal que reúna las condiciones de idoneidad que para cada tipo determine la Secretaría General del Movimiento.

»Las Delegaciones Nacionales de Juventud y de Sección Femenina organizarán anualmente cursos para la titulación a que se hace referencia en el apartado anterior y, en su caso, facilitarán, de acuerdo con sus posibilidades, material, instalaciones y personal, a quienes lo soliciten, para el mejor desarrollo de las actividades que programen.»⁴

L'única referència clara que trobam al decret sobre la idoneïtat de les persones que han de dirigir aquests tipus d'activitats és a l'article novè quan es diu el següent: «Del cumplimiento de las obligaciones enumeradas en el artículo anterior serán responsables los Jefes de los Campamentos, Albergues, Centros de Vacaciones Escolares o marchas...».⁵

La legislació que està més centrada en el camp de les escoles de temps lliure, anomenades en aquell moment «Escuelas de Aire Libre», és l'ordre de novembre de 1976.⁶ En aquesta ordre trobam l'article segon, que exposa que seran les Delegacions Nacionals del Ministeri de Cultura les que regularan les característiques generals i els programes bàsics als quals s'hauran d'ajustar les activitats de formació, titulació i perfeccionament dels caps de campaments, albergs i colònies, i els caps d'acampada juvenil. Dins aquest mateix article s'exposa que les Delegacions seran les responsables d'organitzar cursos de formació, però també poden existir altres entitats públiques i privades reconegudes per a aquestes finalitats.

En aquest article segon es troba la clau de l'obertura en la impartició de la formació dels educadors del temps lliure vers altres entitats que fins en aquell moment no havien tingut possibilitat d'accedir a aquestes iniciatives, pel fet que les mateixes iniciatives estaven en mans de les institucions públiques del règim franquista. Per això es pot entendre que en el cas de les illes Balears i, sobretot a Mallorca, l'Escola d'Esplai (EE), l'any 1976, fos la primera que va aconseguir el reconeixement, i que més endavant, l'any 1982, una escola que no estava lligada a cap moviment confessional, el Centre d'Estudis de l'Esplai (CEE), també aconseguís el reconeixement. També s'ha de tenir en compte, com a mostra de les dificultats que existien per poder legalitzar una escola de temps lliure en aquells

⁴ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre el *Decreto de 20 de julio de 1974, número 2253/74*, aparegut al BOE del 15 d'agost de 1974.

⁵ Fins aquí m'he basat sobre el *Decreto de 20 de julio de 1974, número 2253/74*.

⁶ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre la *Orden de 25 de noviembre de 1976 de la Secretaría General del Movimiento*, apareguda al BOE del 30 de novembre de 1976.

anys, que ambdues escoles varen començar a organitzar cursos molt abans de l'arribada de la legalització, l'EE l'any 1974 i el CEE l'any 1979.

Retornant a l'anàlisi en profunditat de l'ordre de 1976, es pot veure que a l'article tercer s'exposen les condicions per participar en els cursos de formació de cap de campament, alberg i colònia, i crida l'atenció que aquestes fossin les següents: nacionalitat espanyola, tenir 21 anys, i posseir un nivell cultural suficient. En el cas dels caps d'acampada juvenil l'edat mínima eren els 18 anys, a més de la resta de requisits exposats anteriorment. Aquests nivells formatius de la dècada dels setanta podrien ser equiparats als que s'establiren a mitjans de la dècada dels vuitanta, el de director i el de monitor de temps lliure.

A l'article quart es fa especial esment al reconeixement de centres que podran dependre d'entitats públiques o privades. Aquests centres reconeguts hauran d'impartir els ensenyaments tècnics i pràctics corresponents que figuren als programes oficials.

A l'article cinquè es fa referència al que ara es coneix com el període de pràctiques i es diu que quan una persona superi el curs després haurà de dirigir una activitat del seu rang i especialitat, perquè se li pugui expedir el títol corresponent.

Finalment s'assenyala que, quan la formació es faci dins una entitat reconeguda, aquesta haurà de sol·licitar la tramitació dels títols a la Delegació de Joventut.⁷

Pel que fa al programa i als continguts dels cursos, la normativa corresponent, sembla que va ser desenvolupada el març de 1977 per part de la Delegació Nacional de Joventut i la de Delegació Nacional de la Secció Femenina mitjançant el document: «Resolución conjunta num. 1/77, sobre la promoción de cursos y reconocimiento de centros, para la titulación de dirigentes de campamentos, albergues, colonias y marchas juveniles.»⁸

En aquesta resolució es comprova que el programa corresponent al curs teoricopràctic de cap de campaments, albergs i colònies estava dividit en tres apartats:

— Part teòrica dividida en nou àmbits que s'havien d'impartir en quaranta-cinc temes. Com a àmbits més genèrics hi havia: educació i convivència, sociologia i pedagogia, normativa legal, activitats estètiques i culturals, sanitat-higiene i socorrisme, etc. Però els àmbits que tenien un major pes temàtic són els dedicats a organització i tècniques de campaments, albergs i colònies, per una banda i de marxas i acampades per l'altra.

⁷ Fins aquí m'he basat sobre la *Orden de 25 de noviembre de 1976 de la Secretaría General del Movimiento*.

⁸ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre la *Resolución conjunta num. 1/77, sobre la promoción de cursos y reconocimiento de centros, para la titulación de dirigentes de campamentos, albergues, colonias y marchas juveniles* del 4 de març de 1977. Aquest document mecanografiat de cinc pàgines numerades està acompanyat de dos annexos: el primer presenta un model d'acta per presentar a la finalització del curs, el segon són els qüestionaris i programes per a la capacitat de caps de campaments, albergs i colònies, i per a la capacitat dels caps d'acampades juvenils. Cada programa es divideix en tres parts: teoria, pràctica i xerrades col·loqui, presentant el nombre de sessions que s'han de dedicar a cada un dels temes que formen les dues parts. Després es presenten els continguts que s'han de treballar en cada tema del programa. Arxivador de cartó amb la denominació «Documentació estatutària per la formació d'educadors al temps lliure». A la secretaria del CEE, a la plaça del Banc de l'Oli, 6 de Palma.

Cal puntualitzar que a la primera pàgina d'aquesta documentació apareix un segell d'un registre oficial il·legible i a la pàg. 5 no apareixen les signatures de la *Delegada Nacional de la Sección Femenina* i del *Delegado Nacional de Juventud*.

— Part pràctica dividida en set àmbits que s'havien d'impartir en seixanta-sis sessions. Els principals àmbits d'aquesta part eren el muntatge de campaments, la marxa i escalada i les pràctiques físiques i esportives.

— Part de xerrades col·loqui, que tractaven sobre la realitat associativa, les delegacions nacionals i l'organització d'entitats privades per a l'associacionisme juvenil.

Respecte als continguts del curs és necessari destacar que sembla que les escoles reconegudes tenien un cert grau d'autonomia, ja que a l'article vuitè es diu el següent:

«Los Centros reconocidos gozarán de autonomía para establecer materias y actividades específicas, adaptar los programas a las características del medio y ensayar métodos didácticos peculiares, previa comunicación a la Escuela Oficial correspondiente.»

Pel que fa a la durada de la formació, si es fa una traducció en hores del programa presentat abans, en què no es fa cap referència clara a nivell d'hores, però on apareix un resum del nombre de temes, de sessions i de xerrades, la durada del curs devia estar sobre les cent quinze hores, aproximadament.

L'altre curs per obtenir la titulació de cap d'acampades juvenils, que ja s'ha especificat abans i que en l'actualitat podria ser considerat un nivell inferior a la titulació de monitor, tenia una durada de seixanta-tres hores.

Tota aquesta formació de caire teòric i pràctic s'havia de completar, per arribar a obtenir la titulació, amb la direcció d'una activitat del rang i especialitat corresponent organitzada per qualsevol entitat autoritzada. Sobre aquesta qüestió resulta una mica estrany que no aparegui cap concreció en relació amb la durada que havien de tenir aquestes activitats perquè poguessin servir com a pràctiques.⁹

Crida l'atenció, i es vol presentar com a exemple, que l'escola de temps lliure del CEE quan va començar a tramitar el seu procés de reconeixement, a finals de l'any 1979, a la documentació que va rebre des de la Delegació del Ministeri de Cultura de les Balears, es parla d'una escola oficialment reconeguda pot impartir les titulacions següents: director de campaments, albergs i colònies juvenils, monitor de les mateixes activitats i cap d'acampades juvenils.¹⁰

En canvi, en aquesta documentació sempre apareixen com a referències legislatives el decret de 1974 i l'ordre de 1976, abans assenyalats, i no apareix especificada cap legislació que faci referència al programa i l'organització dels cursos. És per això que l'única referència vàlida que s'ha pogut trobar sobre els programes dels cursos és la que apareix a la resolució del març de 1977, analitzada anteriorment.

⁹ Fins aquí m'he basat en la *Resolución conjunta num. 1/77, sobre la promoción de cursos y reconocimiento de centros, para la titulación de dirigentes de campamentos, albergues, colonias y marchas juveniles* del 4 de març de 1977.

¹⁰ Íd. a la carta dirigida per la Delegació Provincial del Ministeri de Cultura de les Balears a Escoltes de Mallorca el 13 de març de 1979.

Arribada de les transferències autonòmiques

La primera legislació que desenvolupa la comunitat autònoma de les Illes Balears és el Decret 16/1984, del 23 de febrer, sobre reconeixement d'Escoles d'Educadors de Temps Lliure.¹¹ En aquest decret s'exposen les bases legislatives que possibiliten que el Govern Balear tingui competències en matèria de joventut. Aquestes són les següents:

— El Reial decret 4101/1982, del 29 de desembre, que transferí al Consell General Interinsular de les Balears competències i funcions en matèria d'assistència social de promoció sociocultural, amb referència especial a l'àmbit de joventut...

— L'article desè, apartat onzè, de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears confereix a la comunitat autònoma competència exclusiva en matèria de joventut (s'ha de recordar que l'Estatut va ser aprovat l'any 1983).

Si s'analitza el decret de 1984, es veu que hi ha una disposició transitòria que parla de les escoles que ja tenien el reconeixement i que exposa el següent: «Les Escoles que fins ara es denominaven d'«Aire Lliure» disposen d'un termini de sis mesos, des de l'entrada en vigor del Decret present, per a acollir-se'n a la normativa.» És a dir, les escoles que ja existien a Mallorca, que eren l'EE i el CEE, varen haver de tramitar, novament, la documentació corresponent per aconseguir el reconeixement d'escola de temps lliure de les illes Balears.

Analitzant el decret de 1984, a l'apartat segon de l'article primer, s'exposa amb tota claredat l'objectiu bàsic que ha de tenir una escola de temps lliure quan es diu: «Les ensenyances que s'imparteixen en aquestes Escoles s'han d'orientar a formar degudament el personal tècnic responsable d'activitats infantils i juvenils de temps lliure.» En aquest article, establint una comparació amb la legislació anterior de rang estatal, es veu una diferència molt clara i un pas cap endavant en la formació dels educadors de lleure, ja que aquí es deixa de parlar de campaments, colònies..., i es parla d'un temps lliure de caràcter més ampli i obert que està molt per sobre de les simples activitats de temps lliure puntuals de l'anterior legislació estatal. També, dins aquest mateix article primer, s'apunta sobre l'organització d'activitats formatives complementàries a les titulacions reconegudes: «Les escoles reconegudes podran programar i realitzar, a més de les ensenyances reglades, activitats formatives complementàries que contribueixen a la consecució dels objectius docents fixats.» Sobre aquestes activitats no es concreta com ha de ser el seu model d'organització.

Un altre apartat destacable pel seu caràcter novell respecte a la legislació anterior és el cinquè de l'article segon. En aquest apartat es diu el següent: «Cada Escola és obligada a impartir anualment un curs de Monitors, com a mínim, i cada dos anys, un curs de Directors.» En conseqüència la legislació estableix un mínim en l'organització de les activitats formatives que ha de complir una escola reconeguda.

¹¹ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre el Decret 16/1984, del 23 de febrer, sobre reconeixement d'Escoles d'Educadors de Temps Lliure, publicat al BOCAIB núm. 5, del 20 de març de 1984.

A l'article tercer s'exposa tota una sèrie de requisits que han de complir les escoles anualment, com són la presentació de la relació de professorat i la programació formativa del curs següent i la memòria de l'anterior.

A l'article quart s'estableixen els dos nivells formatius que podran impartir les escoles de lleure: el de monitor i el de director. En l'actualitat són els dos únics títols que són impartits per les escoles de temps lliure de les illes Balears.

A l'apartat segon d'aquest mateix article s'exposen les condicions de matriculació a cada curs, per al curs de monitors s'assenyala:

- « — Haver complert els disset anys.
- Estar en possessió del títol de Graduat Escolar o l'equivalent acadèmic corresponent.»

Pel que respecta al curs de directors, s'exposen els requisits següents:

- « — Haver complert els divuit anys.
- Estar en possessió del Diploma de Monitor de Temps Lliure Infantil i Juvenil.
- Acreditar una experiència suficient, a criteri de l'Escola on s'hagi de matricular, en l'exercici de l'educació de temps lliure.»

Pel que respecta a l'edat, si es comparen les condicions amb les de la normativa estatal que existia anteriorment, es pot comprovar que l'edat per poder matricular-se en el curs de directors ha passat a ser de 21 anys a 18 anys. També a nivell d'estudis en el decret autonòmic s'especifica molt més aquest tema, ja que abans només es parlava d'un nivell cultural suficient.

A l'article cinquè apareix un aspecte una mica sorprenent, ja que s'exposa el següent: «Correspon a la Conselleria d'Educació i Cultura, amb l'informe previ de la Direcció General d'Esports...». És a dir, en aquell moment, les escoles de temps lliure depenien de la Direcció General d'Esports, i no de la Direcció General de Joventut tal com hauria d'haver succeït sempre. També en aquest article es tracta un aspecte important que no va ser desenvolupat fins més endavant, com és l'establiment dels programes de formació.

Finalment, a l'article sisè, es tracta de l'expedició dels diplomes i es diu que cada escola haurà de presentar davant la Conselleria d'Educació i Cultura les relacions d'alumnes que hagin estat avaluats positivament en els diferents nivells. En aquest punt no queda clar qui serà l'encarregat de l'expedició dels diplomes, encara que la història ens ha fet veure que cada escola ha expedit els seus amb el consentiment de la Conselleria.¹²

El maig de 1985 es va presentar una ordre per convalidar les titulacions obtingudes amb anterioritat al reconeixement de les escoles de temps lliure per part del Govern Balear. Aquesta és la següent: «Ordre del Conseller d'Educació i Cultura de dia 6 de maig de 1985, per la qual s'estableix el procediment per a obtenir el canvi i la convalidació de títols de director i monitor de temps lliure infantil i juvenil.» En aquesta ordre es tenen en compte dos supòsits, les persones que havien obtingut el títol de Cap de Campament,

¹² Fins aquí m'he basat sobre el Decret 16/1984, del 23 de febrer, sobre reconeixement d'Escoles d'Educadors de Temps Lliure.

Colònies i Albergs atorgat per la Direcció General de Joventut del Ministeri de Cultura, o les persones que havien obtingut el diploma de director o monitor d'activitats de temps lliure atorgat per una escola reconeguda abans de la promulgació de la normativa del Govern Balear. En el primer cas, la tramitació havia de ser portada per part de l'interessat, i en el segon cas era l'escola la que havia de tramitar la documentació. Segueix cridant l'atenció que aquesta normativa ha de ser presentada a la Direcció General d'Esports.¹³

El setembre de l'any 1985 es va publicar una ordre que tractava sobre l'organització dels cursos i el seu programa, és l'Ordre del conseller d'Educació i Cultura del 10 de setembre, relativa a cursos de formació de monitors i directores d'activitats de temps lliure infantil i juvenil.¹⁴ Aquesta ordre està dividida en tres capítols, que són els següents:

- Capítol I. Etapes dels cursos.
- Capítol II. Criteris per a l'avaluació de l'etapa teoricopràctica dels cursos.
- Capítol III. Programes dels cursos.

Al primer capítol es tracten les etapes de cada curs. Pel que fa al curs de monitors, es parla de dues etapes: formació teoricopràctica i pràctiques.

La formació teoricopràctica ha de tenir una durada mínima de cent hores lectives, en què el vuitanta per cent d'aquestes s'ha de dedicar a desenvolupar els continguts del programa oficial, la resta de temps es podrà dedicar a la formació específica que decideixi cada escola. En relació amb l'etapa de pràctiques es diu que si es fa en una activitat puntual (campament, colònia...), haurà de tenir una durada de deu dies, i si es fa en una activitat continuada d'un moviment infantil o juvenil, haurà de durar un mínim de tres mesos.

En relació amb el curs de directores, també s'exposa que ha d'estar dividit en les mateixes etapes que el curs de monitors, però aquestes etapes han de tenir una major durada. L'etapa teoricopràctica ha de durar un mínim de cent cinquanta hores dividides en dos cursos de seixanta-sis hores el primer i vuitanta-cinc el segon. Sobre aquest aspecte, per exemple, els primers cursos de directores de temps lliure organitzats pel CEE estaven dividits en dos períodes temporals que comprenien dos cursos lectius.

Sobre els continguts també s'especifica el mateix que s'ha exposat respecte al curs de monitors.

Respecte a les pràctiques, han de tenir una durada de deu dies si es fan en una activitat puntual, i durant sis mesos si es desenvolupen en una entitat o associació.

Al capítol segon es tracta dels criteris d'avaluació de l'etapa teoricopràctica dels cursos. En aquest capítol s'apunta que cada escola ha de presentar davant la Conselleria els procediments concrets d'avaluació de l'alumnat dels seus cursos. A l'article desè es presenten uns criteris molts generals, que són els següents:

«— La participació de l'alumne... Aquesta participació s'ha de valorar en base a l'assistència, que no pot ser inferior al vuitanta-cinc per cent del total d'hores lectives de l'etapa, i en base a tots els elements que, a criteri de cada escola defineixin l'aprofitament i la qualitat de participació.

¹³ «Ordre del Conseller d'Educació i Cultura de dia 6 de maig de 1985, per la qual s'estableix el procediment per a obtenir el canvi i la convalidació de títols de director i monitor de temps lliure infantil i juvenil.» BOCAIB núm.

14 del 20 de maig de 1985.

¹⁴ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre l'Ordre del conseller d'Educació i Cultura del 10 de setembre de 1985, relativa a cursos de formació de monitors i directores d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, publicada al BOCAIB núm. 28 del 30 de setembre de 1985.

- L'assimilació dels continguts impartits per cada alumne.
- La idoneïtat, és a dir, el conjunt d'aptituds i d'activitats personals indispensables per a realitzar la tasca d'educador com a Monitor i Director d'Activitats de Temps Lliure Infantil i Juvenil.»

Pel que fa al capítol III, aquest fa referència als programes dels cursos que apareixen desenvolupats als annexos. El programa de cada curs està dividit en àrees. En el curs de monitors apareixen les àrees següents:

- Àrea del nin
- + L'esplai i el temps lliure del nin.
- + Cultura.

- Àrea de pedagogia
- + Conceptes fonamentals.
- + Plantejaments educatius.
- + Objectius educatius.
- + Objectius educatius en el temps lliure.
- + El grup de nins.
- + El monitor.

- Àrea de metodologia educativa
- + Definició i necessitat d'un mètode educatiu.
- + Activitats tècniques i mitjans educatius.
- + Infraestructura i organització.

* En l'àrea dels elements educatius d'expressió i animació cada alumne ha de cursar un mínim de tècniques que estan relacionades amb l'expressió i animació, la naturalesa, la salut i la sanitat, i la cultura.

En el curs de directors, dividit en dos, apareixen les àrees següents:

Primer curs

- Àrea sociopolítica
- + Els medis educatius.
- + Temps lliure.
- + Situació actual de la política de joventut.
- + El temps lliure. Diferents posicions de la societat davant el temps lliure.
- + La institució educativa o el moviment educatiu.

- Àrea pedagògica
- + Opcions bàsiques.
- + Objectius educatius.
- + Metodologia educativa.
- + Elaboració de projectes educatius en la tasca educativa del temps lliure.

* Al marge de les hores lectives, els alumnes han d'elaborar un treball teòrico-pràctic en grups reduïts sobre un tema del curs.

Segon curs

- Àrea organitzativa
- + Constitució d'una organització educativa.

- + Infraestructura necessària.
- + Gestió.
- + Planificació.

- Àrea de l'equip de monitors
- + El director i l'equip de monitors.
- + Formació permanent de monitors.
- + L'animació de monitors.
- + El director.

* Al marge de les hores lectives, els alumnes han d'elaborar un treball teòrico-pràctic en grups reduïts sobre un tema del curs.

- Àrea d'aprofundiment

Es poden tractar temes de qualsevol aspecte del programa, tant de directors com de monitors, o d'altres que no es preveuen com marginació, adolescència, deficiències, etc.¹⁵

Un aspecte que mereix ser destacat dins el programa del curs de monitors és que dins l'àrea de pedagogia hi ha un apartat que rep el nom d'«El monitor», on apareix un punt que fa referència a les seves actituds. Aquest tema és d'una gran importància i crida l'atenció que a l'ordre de 1990, que serà analitzada més endavant, ja no apareix.

Es fa aquesta puntualització, ja que des de fa una sèrie d'anys el tema de l'actitud del monitoratge es considera un aspecte clau dins el seu treball educatiu i moltes vegades les escoles d'educadors de temps lliure no el treballen en la profunditat que seria desitjable amb el seu alumnat.

Des d'un punt de vista més global, en els dos nivells es pot comprovar que els programes oficials són bastant específics en molts de temes. L'excessiva concreció, que com es podrà veure, ha minvat en la legislació posterior, va arribar a condicionar una mica el disseny específic de les programacions de cada escola d'educadors de temps lliure segons la seva ideologia i el seu projecte educatiu.

Modificacions i ampliacions que ha sofert la legislació

La primera va succeir el 1988 quan es va promulgar una nova ordre relativa al camp de la formació del temps lliure, que és la següent: «Ordre del Conseller Adjunt a la Presidència, de dia 2 d'agost de 1988, de desplegament del decret 16/1984, de 23 de febrer.» Aquesta ordre crea i desenvolupa un tercer nivell formatiu dins el camp de temps lliure, que és el curs de Pedagogia del Lleure i Animació Sociocultural. En aquesta Ordre es troben les condicions bàsiques per a la realització del curs de Pedagogia del Lleure i Animació Sociocultural, especificant les etapes del curs i el programa mínim.¹⁶

Respecte a aquest tercer nivell formatiu, de les dues escoles amb major trajectòria històrica de les illes Balears, només una, l'EE, es va decidir a organitzar aquest curs; en

¹⁵ Fins aquí m'he basat sobre l'Ordre del conseller d'Educació i Cultura del 10 de setembre de 1985.

¹⁶ Ordre del conseller adjunt a la Presidència, del dia 2 d'agost de 1988, de desplegament del decret 16/1984, del 23 de febrer, publicada al BOCAIB núm. 96 de l'11 d'agost de 1988.

canvi el CEE no l'ha impartit mai dins la seva història i el que va decidir va ser posar en marxa iniciatives de caràcter més puntual, com unes Escoles d'Estiu d'Animació Sociocultural que es varen dur a terme els anys 1990 i 1991 a Palma.¹⁷

Aquest nivell formatiu, que mostra amb tota claredat la superació d'un temps lliure molt centrat en l'aspecte lúdic vers un temps lliure o lleure que parteix d'una posició més compromesa amb la realitat i que cerca una educació més integral de les persones perquè puguin arribar a crear i decidir sobre la seva realitat, va ser assumit per altres estaments educatius de l'àmbit de l'educació reglada amb la clara intenció d'institucionalitzar-lo.

El curs 1989-90 es va posar en marxa un mòdul professional de segon nivell denominat «Activitats socioculturals» (en l'actualitat és un cicle formatiu de grau superior denominat «Animació sociocultural») que es comença a impartir a nivell experimental dins el marc de la reforma educativa promoguda per la Llei orgànica d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE) de 1990.¹⁸

Per altra banda, aquest nivell formatiu va assolir el rang de formació universitària quan es va posar en marxa la Diplomatura d'Educació Social, com va succeir, per exemple, a la Universitat de les Illes Balears a mitjans de la dècada dels noranta.¹⁹

Tornant al bessó d'aquest article, l'any 1990 apareix una nova ordre que fa referència a l'àmbit de formació de temps lliure, és l'«Ordre del Conseller Adjunt a la Presidència de dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil».²⁰ Aquesta ordre torna a tractar sobre les etapes dels cursos de formació de Monitors i Directors de Temps Lliure Infantil i Juvenil. Està dividida en gran part pels mateixos capítols que l'ordre de setembre de 1985 i presenta algunes novetats destacades respecte a l'anterior. La primera fa referència a la supervisió de les pràctiques dels directors de temps lliure i especifica el següent: «Aquestes pràctiques han de ser supervisades, avaluades i certificades per l'Escola on s'ha seguit la formació.» A l'ordre de 1985 sobre aquest tema es diu el següent: «Aquestes pràctiques han de ser supervisades, avaluades i certificades per un Director diplomad d'Activitats de Temps Lliure Infantil i Juvenil.»²¹

¹⁷ Fulletons de les escoles d'estiu d'animació sociocultural de 1990 i de 1991. Fulletó editat a impremta de 10 i de 6 pàgines més portada i contraportada. Arxivadors de cartó amb les denominacions: «Escola d'estiu d'animació sociocultural 1990» i «91 Escola d'Estiu». Al magatzem annex de la secretaria del CEE.

¹⁸ Mòdul professional de nivell II regulat amb caràcter experimental per l'Ordre del 5 de desembre de 1988. Publicat al BOE del 20 de desembre de 1988.

En relació amb aquest tema a la pàg. 88 del llibre *Procesos Socioculturales y Participación*, ISBN: 84-86524-88-1; Victor J. Ventosa, citant el llibre de P. Moulinier: *Réflexions sur la formation des animateurs* (Strasbourg, CE, 1973), pàg. 22-23, assenyala que la disciplina de la formació per a l'animació s'ha d'inserir dins els currículums de les carreres professionals existents.

¹⁹ Pròleg del llibre ANTICH, M. et al. (1995) *Cap a la professionalització de l'oci: Aproximació sociològica a les activitats d'estiu*, pàg. 13 a 16.

²⁰ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre l'Ordre del conseller adjunt a la Presidència del dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, publicada al BOCAIB núm. 48 del 19 d'abril de 1990.

²¹ Ordre del conseller d'Educació i Cultura del 10 de setembre de 1985, relativa a cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil.

Estam davant una modificació fruit de les condicions reals en què es trobaven els aspirants al diploma de director, era gairebé impossible que a les activitats de temps lliure hi pogués haver al mateix temps un director titulat i un director en pràctiques. Aquesta situació provocà que la Direcció General de Joventut es decidís a modificar l'ordre, en aquest aspecte i en altres, després de l'organització de diferents reunions amb les escoles de temps lliure.

La segona novetat fa referència a la modificació del temari dels cursos. Respecte al curs de monitors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, es presentà el temari següent:

1. L'infant i el jove.
 - 1.1. Esplai i Temps Lliure. Medi social concret.
 - 1.2. Psicologia evolutiva.
2. Pedagogia.
 - 2.1. Conceptes fonamentals de l'educació.
 - 2.2. Projecte educatiu.
 - 2.3. Plantejaments didàctics.
 - 2.4. El grup d'infants i joves.
 - 2.5. Els infants i joves amb unes necessitats educatives especials.
 - 2.6. El monitor.
 - 2.7. La dinàmica de grups.
3. La metodologia educativa.
 - 3.1. Definició i necessitat d'un mètode.
 - 3.2. Els diferents models metodològics.
 - 3.3. Aplicació de les diferents metodologies dins el camp del lleure.
4. Medi educatiu.
 - 4.1. Medi sociocultural.
 - 4.2. La natura.
5. Tècniques i recursos.
 - 5.1. Elements d'expressió i animació.
6. Salut i sanitat.
 - 6.1. Prevenció de la salut: higiene, dietètica i educació física.
 - 6.2. Primers auxilis.
7. Problemàtica social.
 - 7.1. Inadaptació social, drogodependència, delinqüència juvenil, atur, etc.
8. Marc d'actuació.
 - 8.1. Infraestructura i organització.
 - 8.2. Institucions i legislació bàsica dirigida a la joventut.

Un aspecte molt destacable que va variar amb aquest nou programa oficial era que s'hi tractava l'educació dels infants i els joves, ja que al programa anterior només es parlava del nin o infant. També a nivell de la preparació del monitor en el terreny de la problemàtica social, aspecte que el 1985 no apareix, aquí podem comprovar que se li dóna importància, ja

que és el títol d'un dels vuit temes. Sorpren una mica la desaparició d'un tema que estava present al programa anterior, l'àrea de cultura que tenia com a continguts la coneixença del país, les festes populars, els contes i les rondalles... S'ha de tenir present en l'educació del temps lliure la gran importància que té l'educació de la tradició cultural de l'entorn proper. També, com ja s'ha apuntat abans, a l'apartat 3.1., 2.6 «El monitor» ja no apareix cap referència a les seves actituds, aspecte molt important de la seva tasca educativa.

Pel que fa al curs de directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, el nou temari és el següent:

1. Àmbit de psicopedagogia.
 - 1.1. Psicologia educativa.
 - 1.2. L'educador i el grup.
 - 1.3. Dinàmica de grups.
 - 1.4. Metodologia.
2. Àmbit sociopolític.
 - 2.1. Història de l'educació de temps lliure.
 - 2.2. El fenomen juvenil, evolució i problemàtica.
 - 2.3. Associacionisme.
 - 2.4. Animació sociocultural.
3. Àmbit filosòfic i prospectiva.
 - 3.1. Societat civil.
 - 3.2. Projecte educatiu.
 - 3.3. Perspectives de futur.
 - 3.4. Tècniques d'investigació social.
4. Àmbit organitzatiu.
 - 4.1. Planificació.
 - 4.2. Legislació.
 - 4.3. Administració.

* Al marge de les hores lectives, cada alumne ha de realitzar un treball, bé individual o bé en grup reduït, sobre un tema del curs teoricopràctic.

5. Àmbit d'aprofundiment.

Es desenvoluparà qualsevol tema del programa, tant del curs de directors o del curs de monitors o un altre que no es prevegi a la programació. Es proposa que aquesta feina es pot fer després de les pràctiques, amb la participació de diversos professors del curs, amb la intenció d'avaluar la intervenció del director amb l'equip de monitors al llarg de les seves pràctiques.

Un dels principals canvis s'aprecia en l'aspecte organitzatiu, ja que el curs deixa d'estar dividit en dos períodes. Una altra novetat destacable és el fet que es proposa un treball d'avaluació després de les pràctiques, que en permetrà una anàlisi en profunditat.

En general, ambdós programes presenten unes temàtiques molt obertes i globals que possibiliten que cada escola les pugui desenvolupar segons el seu projecte educatiu i la seva ideologia, fet que no succeïa en la legislació anterior.

Una altra modificació important apareix al capítol quart de l'ordre l'«Àmbit de formació permanent». En aquest capítol es reconeix la importància de l'organització

d'activitats formatives per part de les escoles de temps lliure per assolir el reciclatge i l'especialització després de la formació bàsica que es dona en els cursos de monitors i directores. Cada escola podrà organitzar aquest àmbit de la manera que consideri més oportuna i després de cada activitat expedirà als participants un certificat d'assistència, assenyalant-hi el nombre d'hores realitzades i l'avaluació.

Una darrera modificació apareix a nivell de la responsabilitat política sobre el tema de la formació del lleure. A l'ordre de 1990 s'assenyala el següent: «Article 11. —La presentació a la Conselleria Adjunta a la Presidència-Direcció General de Joventut—, per cada escola dels procediments d'avaluació...». A la fi veiem que les competències en matèria de formació d'escoles de temps lliure infantil i juvenil, ja no està en mans de la Direcció General d'Esports, sinó que ha passat a mans de la Direcció General de Joventut, com hauria d'haver succeït des de bon principi i com succeïa en la realitat.

Finalment s'ha de destacar que aquest decret acaba amb una disposició final de gran importància: «Queda derogada l'ordre de dia 10 de setembre de 1985, relativa a cursos de Formació de Monitors i Directores d'Activitats de Temps Lliure Infantil i Juvenil.»²² És a dir, l'ordre de 1985 que ja s'apuntava abans que era molt concreta en aspectes poc rellevants de l'educació en el lleure es va comprovar, després de diversos anys de vigència, que a principis de la dècada dels noranta no s'adequava a la realitat del temps lliure del moment. L'ordre de 1990 va sorgir fruit d'uns encontres de treball en què s'analitzaren en rigor i profunditat la programació dels cursos, a què assistiren diferents representants de les escoles de lleure de la nostra comunitat, i tècnics i responsables polítics de la Direcció General de Joventut del Govern Balear. Tot aquest procés va conduir a una ordre més lligada a la realitat del lleure de principis de la dècada dels noranta.

Continuant amb el procés iniciat l'any 1990 d'apropament de la legislació a la realitat, l'any 1998 va aparèixer una nova ordre que modificava alguns dels aspectes de l'ordre de 1990. Aquests canvis també són fruit d'un procés de debat i anàlisi entre representants de les escoles de formació i els tècnics i els responsables polítics de la Direcció General de Joventut. Aquesta qüestió queda recollida al principi de l'ordre quan s'exposa el següent: «Atès el camí recorregut en l'aplicació d'aquesta ordre per part de les escoles de formació de temps lliure d'ençà de la seva publicació i atès el consens entre totes elles i la Conselleria per modificar-la amb la finalitat d'adaptar-la a la realitat quotidiana dels cursos de formació...».²³

En general les modificacions cerquen apropar la legislació a la realitat i precisar certs aspectes formatius que tenien un tractament legislatiu molt genèric i que donaven peu a interpretacions i accions formatives molt variades per part de les diferents escoles de la nostra comunitat.

La primera modificació estava lligada amb l'article primer i el que es pretenia era determinar l'edat dels participants en els cursos de monitors a l'hora de realitzar les pràctiques: «Per a la realització de les pràctiques s'han de tenir complerts els devuit anys.» A l'ordre anterior no s'apuntava res referent a l'edat dels participants als cursos de

²² Fins aquí m'he basat sobre l'Ordre del conseller adjunt a la Presidència del dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directores d'activitats de temps lliure infantil i juvenil.

²³ A partir d'aquí fins a nou avís em basaré sobre l'Ordre de la consellera de Presidència per la qual es modifica l'Ordre del dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directores d'activitats de temps lliure infantil i juvenil, publicada al BOCAIB núm. 41, del 26 de març de 1998.

monitors i s'ha d'anar més enrere en el temps. Al decret de 1984 es fa referència a l'edat, però es parla de disset anys, és a dir, es podia donar el cas que algun participant arribàs a fer les pràctiques sent menor d'edat, situació totalment il·legal.

Una altra modificació també està relacionada amb el tema de les pràctiques del monitoratge, on abans la durada d'aquestes era de deu dies en una activitat puntual o tres mesos en una activitat d'associació. Ara la modificació apunta el següent:

«Les pràctiques s'han de realitzar en un campament, alberg, camp de treball o ruta, amb una durada mínima de set dies, o també en l'activitat continuada d'un moviment infantil o juvenil o associació de temps lliure infantil o juvenil durant sis mesos com a mínim. En ambdós casos haurà de justificar un mínim de 80 hores de pràctiques.

»Les pràctiques han de ser supervisades, avaluades i certificades per un director/a de temps lliure titulat i obligatòriament amb les pràctiques fetes.»

La modificació respecte a les pràctiques respon al fet que cada cop més les activitats puntuals de temps lliure tenen una durada de set dies enlloc dels dies que assenyalava l'ordre anterior. Respecte a les pràctiques en les entitats o associacions, és a dir, en activitats continuades de temps lliure, l'anterior Ordre parlava d'un període de tres mesos, d'aquesta forma era difícil precisar el nombre d'hores mínim de les pràctiques; amb la modificació de 1998 es determina que s'ha de fer un mínim de 80 hores. Respecte a la supervisió i l'avaluació de les pràctiques dels monitors, també s'especifica la necessitat de la titulació per part del director que coordina l'activitat, ja que a l'ordre d'abans es podia interpretar que el director no tenia necessitat d'estar titulat o que podia estar en fase de pràctiques. Aquestes puntualitzacions poden ser considerades molt positives i convenients, però si es comparen en major profunditat les dues ordres respecte al tema de les pràctiques dels monitors de temps lliure, es podrà veure que amb les modificacions de 1998 l'alumne en pràctiques no ha de presentar cap informe a l'escola sobre aquestes, document que abans constituïa una part de la seva avaluació, i a més no està obligat a donar informació a l'escola de les dates i el lloc de les seves pràctiques. És a dir, algunes de les modificacions poden ser considerades molt encertades, però d'altres sembla que poden influir en el nivell d'exigència i de qualitat de les pràctiques dels monitors de temps lliure, fet que no ha succeït en el funcionament real de les escoles.

També es modifica l'article setè, que tractava de les pràctiques dels directors, aquestes també es podran fer en una activitat puntual o en una activitat continuada a nivell d'associació o entitat. En ambdós casos hauran de tenir una durada mínima de cent hores. El que no es modifica és la responsabilitat de l'escola de formació sobre el seguiment i l'avaluació de les pràctiques del director, encara que s'exposen d'una forma més precisa els documents que ha d'elaborar l'alumne, el projecte i la memòria de les seves pràctiques. Aquesta qüestió pot cridar l'atenció si es recorda que a nivell de monitors no es fa referència a la presentació de cap tipus de documentació.

Finalment, també es modifica l'article catorzè de l'ordre de 1990, que feia referència a l'àmbit de la formació permanent. Aquesta modificació té com a objectiu acotar la tipologia de les activitats d'especialització o de reciclatge que poden estar compreses dins aquest àmbit, determinant les característiques concretes de cada una en durada, alumnat i certificació. Respecte a aquestes activitats s'assenyala el següent:

«b) Les escoles podran presentar, abans del 15 de setembre, en el seu programa anual de formació, els cursos d'especialització que pensen

dur a terme. Els participants hauran de ser director o monitors titulats. La durada mínima d'un curs d'especialització serà de vint-i-cinc (25) hores. La Direcció General que tenguí les competències en matèria de joventut reconeixerà anualment aquestes especialitzacions. Les escoles podran impartir seminaris oberts a tota persona interessada. La durada mínima d'un seminari serà de vuit (8) hores....
»c) Les escoles podran organitzar la impartició de cursos de reciclatge [...] Els participants hauran de ser directors o monitors titulats. La durada mínima d'un curs de reciclatge serà de vint-i-cinc (25) hores...»²⁴

El 1999 es va publicar el Decret 187/1999, que és una modificació del Decret 16/1984 sobre reconeixement d'escoles d'educadors de temps lliure. Aquest nou decret només fa una modificació parcial i de caire formal del decret anterior.

Arran de la nova estructura del Govern de les Illes Balears, on existeix la Conselleria de Treball i Benestar Social, s'assenyala que dins l'estructura d'aquesta Conselleria hi haurà la Direcció General d'Esports. Aquesta modificació de l'organigrama del Govern influeix en l'aspecte de la institució que serà responsable de les escoles de formació de temps lliure.

Al decret de 1984 s'assenyalava que tota la documentació que les escoles de temps lliure havien de presentar davant el Govern l'havien de dirigir a la Conselleria d'Educació i Cultura. El decret de 1999 no modifica cap de les obligacions de les escoles de temps lliure en la presentació de documentació i l'únic que apunta és que la documentació a partir d'aquell moment l'hauran de dirigir a la conselleria competent en matèria d'esports.²⁵

Valorant aquest decret de 1999 es poden extreure dues idees: la primera és que haguessin pogut existir molts de decrets semblants a aquest, ja que des de 1984 la direcció general que tenia competència sobre les escoles va formar part de diferents conselleries distintes a la Conselleria d'Educació i Cultura. La segona idea, la més important, és que en aquell moment, dins la legislació, les escoles d'educadors de temps lliure varen estar sota la potestat formal d'una Direcció General d'Esports. Això, per sort, no va arribar a ser real, ja que dins l'organigrama de la Conselleria de Benestar Social es va incloure la Direcció General de Joventut, la qual va tenir la potestat real sobre les escoles d'educadors de temps lliure. És a dir, decrets com l'anterior només condueixen a crear confusions i demostren un greu desconeixement de les persones que legislen vers el món del temps lliure. Recordem que abans ja s'ha apuntat la dada que al principi de les transferències les escoles d'educadors de temps lliure varen dependre, dins la legislació, però no en realitat, de la Direcció General d'Esports. Com ja s'ha assenyalat, aquest plantejament no té cap sentit, ja que aquestes escoles no tenen res a veure amb el món de l'esport. Finalment és necessari tornar a puntualitzar que al llarg d'aquests anys, en realitat, les escoles de temps lliure sempre han tingut relació amb la Direcció General de Joventut.

²⁴ Fins aquí m'he basat sobre l'Ordre de la consellera de Presidència per la qual es modifica l'Ordre del dia 14 de març de 1990, relativa a cursos de formació de monitors i directors d'activitats de temps lliure infantil i juvenil.

²⁵ Decret 187/1999, del 27 d'agost, pel qual es modifica el Decret 16/1984, del 23 de febrer, sobre reconeixement d'escoles d'educadors de temps lliure, publicat al BOCAIB núm. 114, del 9 de setembre de 1999.

La greu errada, de caire totalment formal, però que no deixa de cridar l'atenció, es va arribar a corregir un parell d'anys més tard. El 2003 es va publicar un acord del Consell de Govern de les Illes Balears on es diu, referint-se al Decret 187/1999, que en tots els llocs on apareix la paraula «esports», aquesta ha de ser substituïda per la paraula «joventut».²⁶ En conseqüència, des d'aquest moment, la competència sobre el reconeixement d'escoles d'educadors de temps lliure va retornar a la conselleria competent en matèria de joventut, que no l'havia arribada a perdre en cap moment. En conclusió, fets com aquest són una mostra de la poca importància que donen les institucions a l'àmbit de la formació en el lleure.

Finalment cal apuntar que des de finals de l'any 2003, la Direcció General de Joventut, influïda, en part, per l'assistència de representats de la institució i d'algunes escoles de lleure de les Illes Balears a unes jornades estatals sobre escoles de formació de temps lliure organitzades pel Secretariat de Joventut de la Generalitat de Catalunya, ha posat en marxa un procés de revisió de la normativa actual per adequar-la novament a la realitat del lleure de principis del segle XXI. Aquest procés està en marxa en l'actualitat i, com ja s'ha apuntat, pot servir de base per a un proper article sobre la normativa legal de les escoles de formació de temps lliure de les nostres Illes.

²⁶ Acord del Consell de Govern del 16 de maig de 2003, de correcció d'errades del Decret 187/1999; publicat al BOIB núm. 79, del 5 de juny de 2003.